

לתקן את השיריים, אבל תרומה הוי", ואם רצה הכהן, הרי הוא מדליקה מיד —

ב-ט9 תיקשי: מאי שנא מהא דתנן במסכת דמאי [ה י]:

התורם מן הפירות הגדלים בעציץ הנקוב, שיונקים מהקרקע, באמצעות הנקב, וחייבים בתרומה מדאורייתא, על פירות הגדלים בעציץ שאין נקוב, שחייבים בתרומה רק מדרבנן, לפי שאין חיוב תרומה מן התורה אלא בדבר היונק מהקרקע — תרומתו תרומה מדרבנן, והרי היא קדושה בקדושת תרומה, והועילה הפרשת התרומה לתקן את השיריים שגדלו בעציץ הבלתי נקוב, שחייבים בתרומה רק מדרבנן.

ובכל זאת, לא תאכל התרומה עצמה לכהן — עד שיוציא עליה הישראל תרומה ומעשר ממקום אחר, (1) כדי לתקן את התרומה עצמה.

שהרי נמצא, שהוא מפריש "מן החיוב על הפטור" מן התורה, ואין התרומה עצמה ניתרת בהפרשה הזאת, אלא היא נשאת טבל גמור.

והשתא תיקשי: אם כן, גם גבי התורם מן הטמא על הטהור, למה אנו נותנים את

התרומה לכהן, ואם רצה הכהן הרי הוא מדליקה מיד [כדין תרומה טמאה]?

והרי היה לנו לדונה כטבל גמור, האסור בהדלקה, עד שיוציא עליה תרומה ומעשר ממקום אחר! (2)

ומשנינן: שאני הכא — גבי תורם מן הטמא על הטהור — דמדאורייתא תרומה מעליתא היא, והועילה לתקן, הן את השיריים והן את עצמה, וכדרכי אלעאי, כדמפרש ואזיל.

ולכן, על אף שהחמירו חכמים שלא תועיל הפרשתו לתקן את השיריים עד שיחזור ויתרום מן הטהור על הטבל, בכל זאת, לגבי התרומה עצמה, השאירוה על דינה, שתהא מותרת לכהן להדלקה, כדין תרומה טמאה. (3)

דאמר רבי אלעאי: מניין לתורם מן הרעה על היפה — שתרומתו תרומה?

דכתיב [במדבר יח] "ולא תשאו עליו חטא בהרימכם את חלבו ממנו" [את המובחר].

מלמד הכתוב שאם לא תרימו מן המובחר — תשאו עליו חטא.

1. כתב תוספות הרא"ש: אבל מיניה וביה, מהתרומה עצמה, לא יפריש, היות ויש לחוש שיאכיל את השיריים מהתרומה לזרים. ומן הדין, הרי כולה תרומה מדרבנן, כיון שהועילה לתקן מדרבנן את העציץ שאינו נקוב. וראה גם בתוספות ישנים, ולשון התוספות נראה חסר.

2. נתבאר על פי רש"י בעמוד א ד"ה אבל, וס"א שכרש"י בעמוד ב ד"ה מאי שנא, שיש איסור ב"הנאה של כילוי" בטבל טמא.

3. לענין התרומה עצמה, השאירוה חכמים על

אך רש"י במסכת קדושין [מו ב ד"ה עד] כתב: עד שפריש עליה תרומה ממקום אחר,

ואם אין קדוש התרומה, כשתורם אותה שלא מן המובחר —

”נשיאות חטא” — למה?! הרי לא עשה ולא כלום בהרמתה!?

אלא, מיכן אנו למדים למי שתורם מן הרעה על היפה — שתורמתו תרומה.

וכיון שחלה תרומתו מן התורה, יכול הכהן להשתמש בה.

אבל בתורם מן החיוב על הפטור לא חלה כלל תרומתו מן התורה, אלא נשארה אפילו התרומה טבל, ולכן אסור לו לכהן לאוכלה, עד שיפרישו עליה תרומה ממקום אחר.

אמר ליה רבה לרב חסדא: לדידך, דאמרת [לשיטתך שאתה אומר] שהתורם מן הטמא על הטהור לא עשה ולא כלום, כל עיקר —

דאפילו ההוא ”גריזא”, הפרי שהפריש אותו לתרומה, גם הוא הדר לטבליה [שאפילו התרומה שתרם חוזרת לטיבלה].

מאי טעמא? — גזירה דילמא פשע ולא מפריש מחדש, ולכן הפקיעו חכמים תורת תרומה ממה שהפריש.

ותיקשי: מי איכא מידי, האם יתכן כדבר הזה, דמדאורייתא הוי תרומתו תרומה, ומשום גזירה דילמא פשע, אפקוה רבנן, הוציאו חכמים את תרומתו, הקדושה מן התורה בקדושת תרומה, לחולין!?

וכי בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה!?

אמר ליה רב חסדא לרבה: וכי את לא תסברא שבית דין מתנין לעקור דבר מן התורה!?

שהרי מן התורה ממזר אסור בכשירה, וישראל כשר אסור בממזרת, אבל ממזר מותר בממזרת.

והתנן במשנתנו: האשה שהלך בעלה למדינת הים, ובאו ואמרו לה מת בעליך, וניסת ואחר כך בא בעלה, תצא מזה ומזה, וצריכה גט מזה ומזה. והולד ממוזר מזה [מן הראשון אם החזירה] ומזה [מן השני, בין שנוול קודם שגירשה הראשון, ובין שנוול לאחר שגירשה הראשון] —

והרי בשלמא הבן הנוול מהבעל השני קודם שגירשה הבעל הראשון, הוא ממוזר גמור מן התורה, והוא מותר בממזרת, שהרי הוא נולד מהבעל השני בשעה שהיתה האשה אשתו של הראשון.

אבל מהנקוב על שאינו נקוב — הוה ליה מן החיוב על הפטור.

וכיון דאפטור קא מפריש — לא חייל עלה שם תרומה. הלכך, טבל הוא, ואסור אף לכהן.

ורבנן הוא דגזרי למיתבה לכהן, הואיל וקרא עליה שם תרומה. וישראל זה שנתנה, צריך להפריש עלה תרומה ומעשר.

דין תורה לגמרי [לדעת רב נתן], הואיל ובזה עצמו אין הפסד כהן, שהרי בין כך ובין כך היה מפריש מן הרעה על הרעה. אלא, שתקנו חכמים לחזור ולהפריש על הטהור כדי שלא יפסיד הכהן את חלק התרומה המגיע לו מן הטהור, ולפיכך הותרה התרומה ולא הותרו השיריים. לשון רש"י: שאני הכא, בטמא וטהור, דמדאורייתא תרומה מעלייתא היא.

אלא, הבן הנולד מן הבעל הראשון שהחזירה אליו — אמאי הוא ממזר גמור מן התורה עד שיהיה מותר בממזרת?!?

והרי מן התורה, אשה זו — אשתו של הראשון היא.

והולד שנולד ממנו — ישראל מעליא [כשר גמור] הוא.

ורק משום גזירת חכמים, שאסרוה אף על הראשון, עשאוהו חכמים כממזר.

ובכל זאת קא שרינן ליה בממזרת [מתירים אנו אותו בממזרת], שהרי שנינו במשנה "הולד ממזר", ומשמע ממזר גמור, לכל דיניו, כולל זה שמותר בממזרת.

ומוכח ממשנתנו כדברי, שבית דין מתנין לעקור דבר מן התורה, ותיקשי לך, רבה, שאמרת אין בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה!?

אמר ליה רבה לרב חסדא: הכי אמר שמואל: הולד מן הראשון אינו ממזר גמור, אלא רק ממזר לחומרא, אך הוא אסור בממזרת, ואין עוקרים דברי תורה.

וכן כי אתא רבין מארץ ישראל לבבל, אמר בשם רבי יוחנן, שה"ממזר" מן הראשון אסור בממזרת.

ואמאי קרי ליה במשנתנו "ממזר"? — לחומרא, לאוסרו בבית ישראל.

וקנס בעלמא הוא, להחמיר ולעשות סייג לתורה ואין זו עקירה, אבל להקל על דברי תורה — עקירה היא.

שליח ליה רב חסדא לרבה, שהקשה לו וכי בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה — כי רב אחא בר רב הונא:

וכי אין בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה, כאשר תמהת עלי?!?

והתניא:

א. מן התורה אין מתקדשת קטנה אלא על ידי אביה, אבל תיקנו חכמים נישואין ליתומה קטנה על ידי אחיה ואמה, כדי שלא ינהגו בה מנהג הפקר.

ב. קטנה שהשיאוה אחיה ואמה, יכולה למאן ולצאת מתחת בעלה. ומשמיאנה, נעקרו נישואיה למפרע.

ג. אין אדם יורש את אשתו — ואפילו גדולה — משאירסה, אלא אחר שנישאת לו.

מאימתי אדם יורש את אשתו קטנה, שהשיאוה אחיה ואמה —

בית שמאי אומרים: משתעמוד בקומתה.

משתגיע לפירקה [לאחר נישואיה], בגדלות של שנים ובהבאת שער.⁽⁴⁾

ובתוספות ישנים שם.

4. ביאור "תעמוד בקומתה" נתבאר על פי רש"י. ובתוספות תמהו על פירושו של רש"י, שאין

ואין צריך לחזור ולהפריש ממה שאינו נקוב, דתרומה דליה מדרבנן היא, והא אפריש עליה.

וראה עוד לשון רש"י בקדושין מו ב

אבל קודם שתגדל, אין הוא יורשה, מפני שנישואיה הם בגדר נישואי ספק בלבד, כי שמא עתידה היתה למאן, ולעקור את הנישואין למפרע.

ובית הלל אומרים: משתכנס לחופה, הרי הוא יורש אותה, כשאר נשים שהבעל יורש אותן משעה שנכנסות לחופה.

ואף שלא גדלה עדיין, ויכולה היתה למאן, אין אנו מחשיבים אותה כמי שהיתה עתידה למאן ולעקור את הנישואין למפרע.

רבי אליעזר אומר: משתבעל. ומתבארים דבריו בהמשך הסוגיא.

ויורשה, ומוטמא לה בעלה אם הוא כהן.

ואוכלת אשתו הקטנה **בגינו** של בעלה **תרומה**, אם כהן הוא.

ומבאר רב חסדא את הברייתא, כדי להקשות ממנה לרבה:

שנינו בברייתא: **בית שמאי אומרים: משתעמוד בקומתה, ובית הלל אומרים: משתכנס לחופה.**

ומשמע, כשם שלדעת בית הלל אין צריך שתעמוד בקומתה, כך לבית שמאי אין צריך שתכנס לחופה.⁽⁵⁾

יש לתמוה: וכי לדעת בית שמאי יורש אדם את אשתו הקטנה משתעמוד בקומתה, **אע"ג שלא נכנסה לחופה!**? והרי אפילו את אשתו הגדולה אינו יורש אלא לאחר שנכנסה לחופה!?

אלא בהכרח, **אימא:** בית שמאי אומרים: **משתעמוד בקומתה, ותכנס לחופה.**⁽⁶⁾

והבי קאמרו ליה [כך אמרו להם] **בית שמאי לבית הלל** (7) —

דקאמריתו [זו שאתם אומרים] "משתכנס לחופה" הרי הוא יורשה, אין הדבר כן שיהיה די בכניסה לחופה, אלא **אי עמדה בקומתה, מהניא לה חופה**, שיירשנה בעלה. **ואי לא עמדה בקומתה לא מהניא לה חופה** לענין שיירשנה בעלה.

עוד שנינו בברייתא הזו: **רבי אליעזר אומר: משתיבעל:**

ש"אין ממאנין אלא ארוסות", ומשנכנסה לחופה שוב אינה ממאנת.

5. נתבאר על פי התוספות.

6. ומה שלא הזכירו בית שמאי "כניסה לחופה", הוא משום דמילתא דפשיטא הוא, דאפילו באירוסין של תורה אין הבעל יורש את אשתו, ריטב"א.

7. ביאר הריטב"א: בית שמאי בקיאים היו בדברי בית הלל, ויודעים היו את סברתם, אלא

הלשון משמע כן, כי היה לו לומר: משתגדל. ולכן פירשו שנראית גדולה קצת, אע"פ שעדיין לא הגיע לפירקה, לפי שכבר נראית אז כאשתו. אבל כל זמן שנראית קטנה, שעדיין אינה נראית כאשתו, אם היה יורשה, היו נראים דברי חכמים כחוכא ואיטולוא [ודלא כרש"י שפירש הטעם משום שמא היתה עתידה למאן].

ורבינו עקיבא איגר תמה עוד על פירוש רש"י, שהרי כוונת בית שמאי היא שתגדל אחר כניסה לחופה, וכמבואר בהמשך הגמרא. ואם כן, תיפוק ליה שכבר אינה יכולה למאן לדעת בית שמאי עצמם [בפרק בית שמאי], הסוברים

ובכל זאת **מדרבנן** — **ירית לה בעל** [בעלה הוא שיוורש אותה]!

ומוכח שיש ביד חכמים לעקור דבר מן התורה.

ודחה רבה את ראייתו של רב חסדא: אין ראה מירושה, שהיא ענין ממוני, לכך שבית דין יכולים לעקור דבר מן התורה. כי בכוחם של חכמים לתקן תקנות בעניני ממון מכח **הפקר בית דין הפקר**, ודין זה הוא מן התורה, ולפיכך כל תקנת חכמים בעניני ממונות אינן נחשבות עקירה מן התורה.⁽¹⁰⁾

דאמר רבי יצחק: מנין שהפקר בית דין הפקר?

שנאמר בספר עזרא [פרק י']: "ויעבירו קול ביהודה וירושלים לכל בני הגולה להקבץ ירושלים. וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים [לסוף שלשת הימים] **בעצת השרים והזקנים** — **יחרם כל רכושו**. והוא יבדל מקהל הגולה

ויש לתמוה: **והאמר רבי אליעזר: "אין מעשה קטנה כלום** אלא כמפותה" היא, שאין נישואין לקטנה שלא על ידי אביה, ואם כן מה מועילה בעילתה בעודה קטנה לכך שיירש אותה, והרי אין הוא בעלה כלל!?

אלא, **אימא** — **משתגדיל ותבעל**. משום שלדעתו, אין הנישואין שהיו בעודה קטנה חלים, ואינה נעשית נשואה אלא כשתיבעל אחר שתגדיל. ואז מהני לה החופה שנעשתה בקטנותה להיות נשואה מעכשיו.⁽⁸⁾

ועתה, לאחר שנתבארה הברייתא, מוכיח ממנה רב חסדא, שבית דין מתנין לעקור דבר מן התורה:

קתני מיהת בברייתא — העוסקת באשה קטנה, שאינה נשואה אלא מדרבנן — **"יורשה"**.

והא הכא, דמדאורייתא אבוה ירית לה, הרי מדין תורה כיון שאינה נשואה לאיש, משפחת אביה⁽⁹⁾ היא זאת שיוורשת אותה.

שהתנא מקדים דברי בית שמאי לעולם.

8. בתוספות האריכו לבאר, איך מועילים הנישואין שהיו בעודה קטנה, מאחר שלרבי אליעזר אין מעשה קטנה כלום, ראה שם.

9. כן פירש רש"י, משום שהוקשה לו הרי אין קידושין לקטנה שלא על ידי אביה אלא ביתומה, ואם כן האיך יירשנה אביה.

ורבינו עקיבא איגר כתב, שאין צריך להידחק בזה, כי משכחת לה קידושין דרבנן כשיש לה אב, אם היא "יתומה בחיי האב", בכגון שהשיאה אביה תחילה, ונתגרשה, ושוב אין לאביה רשות בה [וכן כתב הרש"ש, וכבר מבואר כן במאירי].

וגם אין להקשות, אם יש לה אב מנין לקטנה נכסים, ועל כרחך שמת אביה וירשתו, זה אינו, דמשכחת לה על ידי מעשה ידיה, ראה תוספות ריש פרק בן סורר ומורה, עכ"ד רעק"א.

10. רש"י. והקשו התוספות, הרי כיון שבדיני ממון מודה רבה שהפקר בית דין הפקר, מה הקשה לרב חסדא איך הפקיעו חכמים את התרומה בתורם מן הטמא על הטהור, והרי יש לומר שבשעת הפרשה הפקיעו חכמים את בעלותו על התבואה, ולכן לא חלה הפרשתו! ? ותירצו, שהיות ולאחר ההפרשה נמי שלו הוא, ועליו לתקנו, הרי שלא הפקיעו את זכותו בתבואה.

ללא יצרפו אותו לקהל הגולה בדבר מהדברים].⁽¹¹⁾

רבי אלעזר אמר: מהכא יש ללמוד שהפקר בית דין הפקר: דכתיב בספר יהושע [פרק יט]: "אלה הנחלות אשר נחלו אלעזר הכהן ויהושע בן נון, וראשי האבות למטות בני ישראל".

וכי מה ענין "ראשים" אצל "אבות", והרי כך היה לו לכתוב לומר: יהושע בן נון וראשי המטות לבני ישראל!?

אלא, בא הכתוב לומר לך: מה "אבות" מנחילין הם את בניהן כל מה שירצו.⁽¹²⁾ —

אף "ראשים" של העם מנחילין את העם — כל מה שירצו.⁽¹³⁾

ועוד הקשה רב חסדא לרבה, הסובר שאין בית דין מתנין לעקור דבר מן התורה — מהמשך הברייטא, ששנינו בה: "ומיטמא לה" [הבעל הכהן לאשתו קטנה, כאשר מתה]:

והא הכא, דמדאורייתא רק אביה הכהן מיטמא לה, ולא בעלה הכהן, הנשואה לו רק מדרבנן.

ובכל זאת, מדרבנן — מיטמא לה בעל כשהוא כהן!

הרי שעקרו חכמים דבר מן התורה!?

ודחה רבה: זה שהוא מיטמא לה, הוא משום דחויא לה הקטנה הזאת בגדר "מת מצוה", שהכהן מיטמא לו.

ותמהינן: ומי הוי הקטנה הזאת בגדר "מת מצוה"!??

והתניא: אי זהו מת מצוה שהכהן רשאי להיטמא לו? — כל שאין לו קוברין.

אבל אם קורא ואחרים עונין אותו — אין זה מת מצוה!?⁽¹⁴⁾

ומשנינן: הכא, באשתו קטנה, נמי, כיון דלא

11. מצודות. כתב הריטב"א: פסק הרמב"ם שהוא הדין לכל בית דין חשוב בכל מקום ובכל זמן. וראה באריכות בענין זה בדברי הרב המגיה לריטב"א ציון 245.

12. רש"י במסכת גיטין [לו ב ד"ה כל מה שירצו] מבאר שהכונה היא לאב המחלק את נכסיו על פיו. וכוונתו היא לאמור במשנה במסכת בבא בתרא קכו ב: המחלק נכסיו על פיו, ריבה לאחד ומיעט לאחד, והשוה להן את הבכור — דבריו קיימין. אבל אם אמר משום זאת משום ירושה — לא אמר כלום.

13. כתבו האחרונים שיש חילוק בין שני

הלימודים שמביאה הגמרא.

מן הפסוק הראשון לא למדנו אלא שיכול בית הדין להפקיר אבל לא למדנו שיכול בית הדין להקנות איזה דבר למי שאינו שלו. ואת זאת למדנו מן הלימוד השני. ראה קהלות יעקב בבא מציעא סימן מב. וברשב"א גיטין לו ב ד"ה רבא, ובשיטמ"ק בבא בתרא ק א בשם רבינו יונה.

14. נחלקו הראשונים בדבר: יש מפרשים: אם קורא הכהן שבא להתעסק בו ואין אחרים עונים אותו, שאין שם אלא הוא, אז הוא מת מצוה. ויש מפרשים: שאם אותו המת היה יכול לקרות, ולא היו אחרים עונים אותו. שאין לו שום קרובים, אז הוא מת מצוה.

ירתי לה [הואיל ואין יורשים אותה] קרובה
— "קריא ולא ענו לה" היא.

א-צ עוד הקשה רב חסדא מהמשך הברייתא,
ששנינו: **ואוכלת בגינו תרומה**.

ואם אין בית דין מתניין לעקור דבר מן
התורה, הרי כיון שמן התורה זרה היא ואינה
אוכלת, לא היה כח ביד חכמים לעקור דין
תורה ולהתיר לה אכילת תרומה! (1)

ודחה רבה: אכן אינה אוכלת בתרומה
דאורייתא, ולא אמרו "ואוכלת בגינו תרומה"
אלא **בתרומה דרבנן**, כגון תרומה מתבואה
שגדלה בעציץ שאינו נקוב, שמן התורה
אינה תרומה, וזרים מותרים בה.

א. זר האוכל תרומה בשוגג, צריך להפריש
לתשלומי תרומה פירות חולין, כפי מה
שאכל, והן נעשין תרומה, ונותנן לכהן
שאכל ממנו. ופירות אלו נקראים "תשלומי
תרומה". ואם אכל תרומה במזיד הרי זה
משלם לכהן אפילו מעות [שיטת רוב
הראשונים. אך הרמב"ם בפרק י' מתרומות,
חולק].

ב. היתה התרומה שייכת לזר, כגון שירש זר
תרומה מאבי אמו כהן, ואכלה, הרי הוא
מפריש פירות חולין לתשלומי תרומה,
ונוטלן לעצמו, וימכרם לכהן בדמי תרומה.

ג. נסתפקו בגמרא פסחים [לב א] לפי מה
הוא מפריש את הפירות לתשלומי תרומה,
האם לפי ערך השיויי הממוני של התרומה
שאכל, והוא נקרא "לפי דמים משלם". או
לפי כמות התרומה שאכל. שאם אכל קב
משלם קב. והוא נקרא "לפי מדה משלם".
ובגמרא שם מבואר נפקא מינה בספק זה,
כאשר השתנה ערך התרומה מיום שאכל עד
יום שבא לשלם, ונחלקו הראשונים כיצד
קיימא לן להלכה.

תא שמע, הביא רב חסדא ראייה נוספת
שיכולים חכמים לעקור דבר מן התורה:

מהא דתניא: **אכל זר תרומה טמאה בשוגג,**
הרי זה **משלם חולין טהורים**. (2)

והם נעשין תרומה, וניתנים לכהן שאכל את
התרומה ממנו [ובהמשך הגמרא מבואר
שאינן הדין כן, כי למה ישלם חולין טהורים].

עבר ושלם חולין טמאים —

סומכוס אומר משום רבי מאיר: אם שילם
בשוגג חולין טמאים, שהיה סבור שטהורים
הן, הרי **תשלומיו תשלומין**.

ואם שילם חולין טמאים **במזיד**, שהיה יודע
שטמאים הן — **אין תשלומיו תשלומין**

תרומה האסורה לה, זה הוא כמו "ספיה"
בידים, ואסור לספות לקטן דבר איסור לדעת
כולם.

2. כתב רש"י: דכתיב "ונתן לכהן את הקודש"
— דבר הראוי להיות קודש, בפרק כל שעה
[פסחים לב א].

1. כתבו התוספות: לא רצתה הגמרא לתרץ
שקטן אוכל נבלות אין בית דין מצווין להפרישו,
משום דבעיא היא בגמרא לקמן. ועוד ד"אוכלת
בגינו", משמע אפילו לכשתגדל הרי היא אוכלת
מכח זה, אע"פ שעדיין לא בעל.

ובערוך לנו כתב ליישב על פי הריטב"א את
קושיית התוספות, שלהורות לקטנה לאכול